

Anu Lahtinen

SUKUPUOLTEN MONISÄVYINEN HISTORIA

Tämä nuori mies tuli hänen luokseen miellyttävästi ja kertoi, että Jumala oli lähettänyt heidät hänen luokseen maan päälle, jotta hän kärsimystensä keskellä saattaisi kokea myös taivaallista iloa.[--] Sitten hän otti palvelijaa kädestä ja johti hänet tanssiin aloittaen iloisen pienen laulun Jeesus-lapsesta sanoin *In dulci jubilo etc.* Kun palvelija kuuli rakastetun Jeesuksen nimen makeasti kaikuvan, olivat hänen sydämensä ja mielensä onnellisia ja oli kuin kaikki kärsimykset olisivat kadonneet. Nyt hän katseli ilolla, kun he hypähtelivät jalosti ja rohkeasti.¹

Näyssään 1300-luvulla elänyt dominikaaniveli Heinrich Seuse kohtaa enkelimäisen musikantin, joka johdattaa hänet taivaalliseen tanssiin. Historiantutkija voi tulkita tätä näkyä ja sen kuvausta monista eri näkökulmista. Se voidaan ymmärtää esimerkiksi ruumiillisen kokemuksen kuvaukseksi, siitä huolimatta tai juuri siksi, että Seuse korostaa taivaallisen tanssin eronneen maallisesta. Tekstissä asettuvat vastakkain maanpäällinen kärsimys, jonka keskellä dominikaaniveli tavoitteli miehuullista voittoa ruumiistaan ja haluistaan, sekä taivaallinen ilo, joka häntä odotti tuonpuoleisessa. Oma merkityksensä voidaan nähdä siinäkin, että Seusen kohtaama sanansaattaja oli komea nuori mies.

Nämä piirteet johtavat lukijaa pohtimaan, millainen oli se maailma, jossa Seuse kirjoitti ja mikä merkitys hänen kulttuurissaan annettiin sukupuolille ja sukupuolisille ilmauksille ja käsitteille. Toisaalta voi olla syytä miettiä, onko kyse pikemminkin siitä, että omassa kulttuurissamme sukupuolittuneilta vaikuttavat kuvaukset saavat meidät näkemään ne sellaisina myös toisessa ajassa. Kuvauksessa on myös piirteitä, jotka eivät ole selvästi miehisiä tai naisisia. Juuri ne saattavat kuitenkin sisältää sukupuolittuneita merkityksiä, jotka tutkija voi löytää perehtyessään ai-

neistoon ja aikakauteen. Menneisyydestä säilynyt tieto on monitulkintaista ja vaatii tutkittavan aikakauden kulttuurien tuntemusta.

Tulkintojen moninaisuudesta ja monivivahteisuudesta on kyse koko käsillä olevassa teoksessa *Tanssiva mies, pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa*. Artikkelikokoelma on syntynyt turkulaisen tutkijayhteisön hankkeen². Se toteuttaa, kommentoi ja kehittää tutkimussuuntausta, joka tarkastelee menneisyyttä sukupuolihistorian näkökulmasta tai sukupuolen merkitystä ja määritelmiä problematisoiden.

Teos on esimerkki siitä, miten tutkimuskenttä on avartunut muutaman vuosikymmenen takaisesta tilanteesta, jolloin käsite ”naishistoria” oli suomalaisittain sangen jäsentymätön ja ”sukupuolihistoria” melkein tuntematon. Vaikka suomalaistutkijatkin ovat 1800-luvulta lähtien kirjoittaneet mm. naisen asemasta ja sukupuolen merkityksestä menneisyydessä³, tutkimus on kehittynyt nopeasti aivan viime vuosikymmeninä. Uuden vuosituhanen alun tutkijat hyödyntävät ennakkoluulottomasti eri tutkimusperinteitä ja hakevat uusia tapoja ymmärtää menneisyyden ihmistä.

Yhtäältä sukupuolihistorian piirissä voidaan käyttää jo tutkittuja aineistoja näkökulmasta, joka tuo uudella tavalla esiin menneisyyden naisten ja miesten roolit ja kokemukset. Toisaalta tutkijat voivat osoittaa, kuinka aiemmalta tutkimukselta on jäänyt huomaamatta aineistoja tai tulkintamahdollisuuksia, jotka avartavat ymmärrystämme siitä, miten naiseus ja mieheys ymmärrettiin menneisyyden kulttuureissa. Tärkeää on sekin, että toisiaan täydentävät näkökulmat liittyvät kiinteästi kansainväliseen keskusteluun.

Tanssiva mies, pakinoiva nainen tarkastelee eurooppalaista ja länsimaista kulttuuripiiriä keskiajalta näihin päiviin. Kantavia teemoja ovat naisten ja miesten suhde tilaan ja julkisuuteen, perhepiirin moninaiset roolit, uskonnollinen ja yhteisöllinen kokemus, sukupuolitetut itseilmaisun keinot sekä rooliodotusten ja yksittäisten toimijoiden väliset ristiriidat. Teemat yhdistävät eri artikkeleita yllättävinkin tavoin.

Teoksen ensimmäisessä osassa ”Mieheyden kokemuksia” tarkastellaan sekä miesten omia kokemuksia mieheydestään että sitä, miten muiden katseet ovat tarkkailleet ja määrittäneet miestä, miehekkyyttä, maskuliinisuutta, miehuullisuutta. Nämä kokemukset ovat olleet moninaisia, ja esiin nouseekin entistä problemaattisempi mieskuva, jolle ovat ominaisia myös kärsimys, nöyryys ja monitulkintainen seksuaalisuus. Maskuliinisuutta ja mieheyttä tarkastellaan myös suhteessa feminiiniseen, naiseutta suhteessa mieheyteen.

Ensimmäisessä artikkelissa *Meri Heinonen* tarkastelee dominikaaniveli Heinrich Seusea ja sukupuolien läsnäoloa Seusen kirjoituksissa. Heinonen osoittaa, että Seuse korosti elämäkerrassaan mieheyttään ja pyrki vahvistamaan lukijan käsitystä pyhydestään juuri maskuliinisten piirteidensä avulla. Seuse todisti sekä miehistä seksuaalista haluaan että miehekästä kykyään voittaa halunsa. Hän hyödynsi ritarirunouden konventioita esittäen itsensä urheana ja pelottomana ritarina, vastakohtana pelokkaille naisille. Elämäkerrassa korostuu Jumalalle otollinen kärsimys, jossa ruumiillisuus on läsnä itsekieltäytyksenä ja kidutuksena.

Kirsi Tuohela puolestaan lähestyy ruumiillisuutta ja seksuaalisuutta sairastamisen historian kautta. Tuohelan tutkimuskohteena on sairastamisen sukupuolittuneisuus 1800-luvun lopun kulttuurissa. Artikkelin päähenkilöiksi nousee kolme miestä, jotka kuuluivat ruotsalaisen kirjailija Victoria Benedictssonin lähipiiriin. Se, miten sairauksia kuvattiin tai miten niistä – varsinkin sukupuolitaudeista – vaiettiin, kertoo sairauskäsityksistä, sairastamisen sukupuolittuneisuudesta sekä naisiin ja miehiin kohdistuneista odotuksista. Naisten ja miesten tavat sairastaa vertautuvat toisiinsa. Potilaan rooli sopi 1800-luvulla paremmin naisille kuin miehille, mutta myös miehet sairastuivat ja sairastivat.

Siinä missä tutkijat usein, lähteiden niukkuudenkin vuoksi, tarkastelevat naisia miesten kirjoitusten kautta, Tuohelan artikkeli tarjoaa näkökulman siihen, mitä naisten kirjoittamat lähteet kertovat miehistä. Tuohelan tutkimus osoittaa, miten 1800-luvun naiset kohdistivat katseensa ja mielenkiintonsa miehen ruumiiseen.

Ruumiillisuus, seksuaalisuus ja katse ovat keskeisiä myös *Hanna Järvisen* artikkelissa, joka luotaa nerouden muodostumista venäläisen tanssijakoreografi Nijinskyn julkisuuskuvan kautta. Julkisuuskuvan lisäksi Järvinen tarkastelee Nijinskyn vahvoja tanssitulkintoja sekä nerouden käsitettä. Hän vertaa mies- ja naistanssijaa katseen kohteena ja osoittaa balettianssijan roolien muutoksen 1800-luvun kuluessa. Nijinskyn henkilökuva, sen synnyn ja maskuliinisuuden analyysi liittyvät kiinteästi tanssin historian aikaisempaan traditioon. Olennaista on myös se, että Järvinen kyseenalaistaa katsojasuhteen heteroseksuaalisuuden tässä tärkeässä avauksessaan balettihistorian suuntaan.

Teoksen toisen osan teema on ”Perhe ja koti”. Kuten *Marjo Kaartinen* artikkelissaan toteaa, perhettä voi tarkastella Laurel Thatcher Ulrichin mukaisesti niin omaisuusperheenä, jälkeläisperheenä kuin tunneperheenäkin. Artikkelit edustavat tätä lähestymistapojen moninaisuutta. Teksteis-

tä nousevat esiin perheenjäsenten keskinäinen työnjako kodin piirissä ja työelämässä, heidän vaihtelevat roolinsa sekä heihin kohdistetut odotukset. Kirjoittajat kiinnittävät erityistä huomiota naisten ja miesten omiin kokemuksiin heidän aviopuolison, perheenjäsenen ja vanhemmuuden rooleissaan.

Anu Lahtinen tarkastelee artikkelissaan Fleming-sukuun kuulunutta sisarusparvea, siskojen ja veljien elämänvaiheitaan sekä elämäntilanteidensa sukupuolitettua jakoa. Esiin tulevat sekä perheen päämiesten tavoitteet että perhepiirin vähäisempien jäsenten toimintamahdollisuudet, perheen ja sukulaisten keskinäinen yhteistyö mutta myös ristiriidat. Konfliktteissa tulevat ilmi naisiin ja miehiin kohdistetut rooliodotukset ja heidän erilaiset toiminta-alueensa. Perheen naiset, jotka aiempi tutkimus on usein ohittanut, saavat tärkeän sijan, ja vertailu avartaa myös käsityksiä perheen miespuolisista jäsenistä.

Seuraava artikkeli vie lukijan uuden ajan alun Englantiin. *Anu Korhonen* analysoi englantilaisia viihteellisiä kuvauksia sekä verbaalisesta että fyysisestä väkivallasta. Keskeiseksi nousee viihteen kuva aviopuolisoiden valtataistelusta, jossa aviomies usein fyysisellä väkivallalla taltuttaa vihaisen ja nalkuttavan äkäpussivaimonsa. Viihteellinen väkivalta kuvastaa aikakauden patriarkaalista ihannetta ja pyrkimystä osoittaa naisille ja miehille oma paikkansa.

Korhonen tuo esiin sekä kulttuurisen hierarkian että myös yksilöllisten tulkintojen mahdollisuuden. Hän osoittaa, että sekä naiset että miehet saattoivat tulkita väkivaltakuvauksia hyvin eri tavoin. Miehiään höyhentäville äkäpusseille saatettiin nauraa myös hyväksyvästi, ja lukija tai kuulija saattoi löytää kertomuksesta monia ristiriitaisiakin merkityksiä, Korhosen artikkelissa aikakauden kulttuuri näyttäytyy kokonaisuutena, jossa oli tilaa monille äänille ja vastakkaisille tulkinnoille.

Marjo Kaartinen kohdistaa artikkelissaan huomionsa tunneperheeseen ja äitiyteen uuden ajan alussa. Hän kyseenalaistaa aikaisemman tutkimuksen näkemyksen, että lapsiin ja erityisesti tyttäriin olisi suhtauduttu välinpitämättömästi ennen modernin perheen aikoja. Päiväkirjamerkinnot, muistelmat ja kirjeenvaihto kertovat äitiyden merkityksestä ja varsinkin äitien ja tytärten välisestä tärkeästä tunnesiteestä. Kaartinen pohtii muun muassa lapsia kohtaan tunnetun rakkauden luonnetta, tytärten asemaa perinnönjaossa sekä lasten kuoleman aiheuttamaa surua. Artikkelissa aikakauden äidit saavat julki oman äänensä ja kokemuksensa.

Seuraavassa artikkelissa *Kirsi Vainio-Korhonen* tarkastelee naisen ansio-työn historiaa ja aikaisempaa tutkimustraditiota. Vainio-Korhosen käsittelee erityisesti sitä, miten historioitsijat ovat vanhemman kaupunkihistorian tutkimuksessaan ohittaneet kaupunkilaisnaisten työpanoksen. Tutkijat ovat toisaalta olleet sokeita lähteille, joissa on säilynyt tietoja naisten elinkeinotoiminnasta, ja toisaalta olettaneet epävarmoin perustein, että naisella oli avioliiton kautta mahdollisuus omaksua samat ammattitaidot kuin miehilläkin. Vainio-Korhonen osoittaa kuitenkin, että naisten elinkeinotoiminta oli sekä omana aikakautenaan tärkeää että myös miesten ammattitoiminnasta poikkeavaa: se oli epävirallista, sidoksissa kodin ja perheen piiriin, ei säänneltyyn ammattikuntalaitokseen kuten miesten ammatit.

Osan viimeinen artikkeli palauttaa lukijan pohtimaan aviopuolisoiden välisiä suhteita ja varsinkin aviovaimojen kokemuksia. *Hanna Hagmarkin* tutkimus tuo rautaisten miesten ja puisten laivojen hallitsemaan merihistoriaan merelliset naiset, ennen kaikkea ahvenanmaalaisten merimiesten vaimot. Hän hyödyntää haastatteluja ja suullisen historian (oral history) menetelmiä tutkiessaan 1900-luvun merellisiä avioliittoja kolmessa sukupolvessa. Keskeiseksi nousee avioliitoille leimallinen kaksijaakoisuus, jaksoittainen erossaolo ja yhteydenpidon vaikeudet. Hagmark pohtii myös aviovaimojen aseman itsenäisyyttä ja siihen liittyneitä myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia.

Kolmas osa, "Naisena maailmalla", käsittelee kolmea eri tavoin julkisuutta 1900-luvulla hyödyntänyttä naista. *Maarit Leskelä-Kärki* tarttuu aiheeseen uskonnon ja sukupuolen välisen suhteen problematiikkaan osoittaen, kuinka syvästi uskonnollisenkin naisen elämä saattoi olla toimeliasta, julkisuuteen ja vaikuttamiseen pyrkivää. Artikkelissa analysoitava Aune Krohnin kerrottu elämäntarina on aiemmin esittänyt hänet julkisuudesta vetäytyneenä. Leskelä-Kärki osoittaa, että tämä kuva kertoo vain Krohnin yhdestä puolesta. Krohnille näyttävät olleen ominaisia lähes vastakohtaiset tarpeet: yhtäältä yksinäisyyteen eristäytyminen, toisaalta julistaminen ja vakaumuksen puolesta toimiminen. Se miten hänen uskonnollisuutensa on suhtauduttu osoittaa, kuinka naisten uskonnollinen toiminta on usein ohitettu yhteiskunnallisesti merkityksettömänä.

Ritva Hapulin tutkimuskohde, nimimerkki Serp, on ennen kaikkea esimerkki kirjoittavasta naisesta. Hapuli keskittyy artikkelissaan Serpin matkakirjoituksiin ja osoittaa, että matkakirjallisuutta voidaan pitää nais-

ten äänen julkisena tilana, jossa naiset saattoivat ilmaista näkemyksiään maailmasta. He astuivat matkailun julkiseen maailmaan ja muokkasivat sitten kokemuksensa kirjallisuudeksi. Maantieteellisten rajojen lisäksi naiset testasivat myös sukupuolensa rajoja ja peilasivat identitettiään vieraiden kulttuurien naisiin. Matkakirjallisuuden luenta vie myös kirjoissa kerrotun ja niissä vaietun pohdintoihin.

Selkeimmin julkisuutta käytti päämääriensä ajamiseen *Hanne Koiviston* analysoima Kaisu-Mirjami Rydberg – Suomen Sosialidemokraatin toimittaja, politiikan ja kulttuurin monitoiminainen. Rydberg pyrki vaikuttamaan ihmisiin sekä puhutun että kirjoitetun sanan voimalla, sekä vakavin tekstein että pakinoiden. Koska Rydberg kuului perinteisesti miesvaltaiseen vasemmistoliikkeeseen, hän joutui omaksumaan miehi- sen retoriikan. Koivisto osoittaa kuitenkin, että Rydberg toisaalta ilmaisi vahvasti feminiinisyyttään sekä puheen että kirjoituksen keinoin ja toi samalla yksityisyyttään julkisesti jaettavaksi.

Sekä Hapulin että Koiviston artikkeleissa tulee esiin ajatus 1900-luvun alun ”uudesta naisesta” ja ne erilaiset odotukset, joita porvaristo ja vasemmisto käsitteeseen liittivät. Leskelä-Kärjen ja Koiviston artikkeleille taas on yhteistä muun muassa se, että molemmat tarkastelevat naista, jonka kirjoittamisen taustalla vaikutti vahva vakaumus. Osan artikkeleita yhdistää myös se, että kirjoittavat naiset pohtivat omaa suhdettaan muihin naisiin, sekä itsensä kaltaisiin että eri kulttuureissa tai arvo- maailmoissa eläviin.

Teoksen kolmiosainen jaottelu edustaa yhtä vaihtoehtoista tapaa ryhmitellä siihen kootut artikkelit. Yhtymäkohtia löytyy kuitenkin myös yli näiden rajausten. Kokonaisuutena teos pohtii yksilön sukupuolittunutta suhdetta omaan aikakauteensa, viiteryhmäänsä ja kulttuuriinsa, ruumiillisuuden ja seksuaalisuuden sisältöä, hengellisen ja maallisen elämän kokemuksia, tulkintoja ihmissuhteista ja ympäröivästä yhteiskunnasta. Esiin tulevat sekä hierarkiat että yksittäisen toimijan selviytymisstrategiat, neuvottelun ja vuorovaikutuksen keinot.

Näiden näkökulmien kautta ”Tanssiva mies, pakinoiva nainen” välittää tietoa tehtävästä tutkimuksesta ja ottaa kantaa aikaisempaan tutkimukseen. Teos on omalla tavallaan myös tiedepoliittinen kannanotto historia- tieteen kentässä, jota jatkuvan keskustelun kautta määritellään ja rakennetaan uudelleen – myös sukupuolten historian näkökulmasta⁴.

LÄHDEVIITTEET

- 1 *Leben V*, 21. Käännös Meri Heinonen.
- 2 Tutkijayhteisöstä lisää ks. <http://www.utu.fi/hum/historia/naishistoria/>
- 3 Katainen 2000, 320-332.
- 4 Kirjaprojektin aikana on historiatutkijayhteisössä käyty keskustelua naisten ja miesten roolista historiantutkimuksen kentässä. Keskustelu käynnistyi Marjo Kaartisen ja Anu Korhosen artikkelista, jossa todettiin naisten marginaalisuus historiatieteen julkisuudessa. Keskustelusta ks. Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu: *Miesten tiede! Poliitiikka, sukupuoli ja historian tiedeyhteisö. Tieteessä tapahtuu* 1/2000, 57-64; Historiantutkimuksen sukupuoli. Keskustelua H-verkossa. *Agricolan tietosanommat* 3-4/2000. <http://www.utu.fi/agricola/tietosanommat/numero3-4-00/> ; Valenius, Johanna: Kommentti *Miesten tiede!* -keskusteluun. *Ennen ja nyt. Historian tietosanommat* 3/2001. <http://www.ennenjanyt.net/3-01/jovale.htm> Vrt. Saarikoski 2001, passim.

LÄHDELUETTELO

- Historiantutkimuksen sukupuolisuus. Keskustelua H-verkossa. *Agricolan tietosanommat* 3-4/2000. <http://www.utu.fi/agricola/tietosanommat/numero3-4-00/>
- Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu: *Miesten tiede! Poliitiikka, sukupuoli ja historian tiedeyhteisö. Tieteessä tapahtuu* 1/2000
- Katainen, Elina: *Naiset ja suomalainen historiankirjoitus ennen toista maailmansotaa. Jäljellä. Kirjoituksia historian ongelmista. Osa 2.* Toim. Pauli Kettunen, Auli Kultanen ja Timo Soikkanen. Kirja Aurora & Poliittinen historia, Turun yliopisto, Turku 2000.
- Naishistoria ym.* Verkostosivut os. <http://www.utu.fi/hum/historia/naishistoria/>
- Saarikoski, Vesa: *P(ale)oliittinen historia on kuollut – eläköön poliittinen historia. Ajankohta 2001. Poliittisen historian vuosikirja.* Toim. Elina Katainen. Poliittinen historia, Helsingin ja Turun yliopistot, Helsinki & Turku 2001.
- Seuse, Heinrich: *Seuses Leben.* Teoksessa *Heinrich Seuse: Deutsche Schriften.* Im Auftrag der Württembergischen Kommission für Landesgesichte. Herausgegeben von Dr. Karl Bihlmayer. Minerva G.m.b.H., Frankfurt am Main 1961 (1907).
- Valenius, Johanna: Kommentti *Miesten tiede!* -keskusteluun. *Ennen ja nyt. Historian tietosanommat* 3/2001. <http://www.ennenjanyt.net/3-01/jovale.htm>